

לאור החכמה

לאור חכמתו של רבינו בעל 'אור שמח' ו'משך חכמה'

עלון מס' 24 | פרשת שמיני תשפ"א

אור הדעת

פרקי מחשבה

מקדשי ה'

והחילו את יראת הרוממות מגדלות ה' המציל את אוהביו וכמו שאמרו אומות העולם (סנהדרין צג.) 'יש לכם אלוקי כזה ואתם משתחוים לצלם', מנדב ואביהו שהחילו את יראת העונש הפחותה שאין הקב"ה וותרן.

ג: עומק החילוק בין שני קדושות אלו, והניגוד בכך שנדב ואביהו מתו לקדושת ה' ואילו חנניה מישאל ועזריה ניצולו עבור זה, שמבואר במדרש בעצם החילוק ביניהם, הוא בדמיון החילוק בין המינקת לשדים, כי המינקת יש לה רצון עצמי לאכול ולהשפיע לוולד ולא כל מטרתה עצם הנאת הולד (וראיה לכך ממה שהמינקת רוצה לאכול גם דברים הטובים לה ומזיקים לוולד בניגוד לאם), אמנם השדים הם הצינור בלבד ואין להם רצון עצמי כלל שיעבור החלב דרכם רק מהותם לתועלת הולד.

נמשלו משה ואהרן לשדים (שיר השירים רבה ד ה) כי לא היתה מטרתם כלל להנאת עצמם כי אם השפעתם לכלל ישראל, עד שאמר משה (במדבר יא כט) 'מי יתן כל עם ה' נביאים' לגודל רצונו שיושפעו הם בשפע הנבואה ולו גם על ידי אחרים. אך נדב ואביהו חטאו כידוע כבר במתן תורה בכך שעלו אחר משה ללמד את העם 'ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו', הייתה ראייתם כאילו הם אוכלים ושותים, כמו המינקת שרוצה שייהנה הולד דרכה ואינה אך אמצעי להעביר לוולד, ועל זה היה עונשם.

משום כך קדושת ה' הבאה על ידם הייתה בפירודם מכלל האומה, בניגוד לקדושה הבאה על ידי חנניה מישאל ועזריה, כי חנניה מישאל ועזריה מסרו נפשם משום חיבורם לאומה שלא רצו לברוח כדניאל (כמש"כ התוס' פסחים נג:), אך נדב ואביהו הלא רצו את טובת עצמם בהשפיעם לאומה ובכך נפרדו ממנה ואך במותם קדשו שם שמים.

(משך חכמה ויקרא י ג)

הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד (ויקרא י ג)

א: מיתת נדב ואביהו היתה למען כלל ישראל שיתקדש ה' בתוכם. הענין הוא, שאחר שראו את נחמת ה' בכך שגזר עליהם כליה בחטא העגל, נטל את עדיים והסיר את הענן, ולאחר תשובתם חזרו למצבם הקודם ורצה ה' בהם, עלולה להתקיים במ תחושה שהקב"ה וותרן ואינו עושה משפט עם עוברי מצוותיו, ולא ישכילו לעמוד על טיבה האמיתי של תשובה המתקנת, רק ייקל בעיניהם כבוד ה' שאינו נפרע על חטאים ח"ו. לכן לטובת הכלל המית את בני אהרון להראותם חומרת החטא ושאין הקב"ה וותרן על כבודו ומילוי אחר מצוותיו.

'הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש', על ידי הקרובים יתקדש שמו של ה', אך לא על הקרובים בלבד, אלא 'על פני כל העם אכבד', יבין העם שכולו היה עתיד לכליה ורק לימוד כבוד ה' מתוך מות בני אהרון מצילים לקבל כבודו במיתת יחידים. משום כך 'וידום אהרון' כי ראה בכך השראת השכינה בקרב כלל ישראל בלמדם דרכי ה' הישרים. לכן גם 'ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'', כי שריפה זו היא מחמת ולטובת הכלל כולו, ולא דין יחידים.

ב: חז"ל לימדונו קידוש ה' זה וביארוהו למול קידוש ה' של חנניה מישאל ועזריה בסרבם להשתחוות לצלם נבוכדנצר, באמרם (שמות רבה מח א) 'טוב היה שמותן של חנניה מישאל ועזריה משמן המשחה שנמשחו נדב ואביהו. למה, שאלו נכנסו להקריב ויצאו שרופין ואלו נכנסו לכבשן האש ויצאו בשלום'. ללמד כי דומים הם בעצם קידוש ה' שעשו לכפר על הכלל כולו.

אך עדיין טובים חנניה מישאל ועזריה שקדשו שם שמים

שמחת התורה

עומקה של תורה

ג: וראיה לדבר מדא תקיף רבי זירא לאביי (יומא פ:): גבי שיעור אכילת ככותבת ביום הכיפורים, שאינה דומה אכילת ככותבת בשר שמן לאכילת ככותבת לולבי גפנים, וענהו אביי ששיערו חכמים את ישוב דעתו של אדם בשיעור ככותבת בכל איכויות האכילה. הרי שהיה ברור לחז"ל שלגבי כל איסורי אכילה התלויים בשיעור אין שום הבדל באיכות האכילה, ואין הריבוי באיכות מגדיל את סיבת האיסור כדי למעט משיעור האכילה (או לחילופין ריבוי האיכות מעבר לשיעור אינו יוצר איסור חדש וכנ"ל), ורק לגבי אכילה ביום הכיפורים שתלתה תורה בעינוי, היתה הו"א ששינוי איכות המאכל יביא לשינוי באיסור, וגם בזה מיאן אביי ששיעור חכמים בשיעור כותבת הוא בכל איכויות האיסור ואין האיכות משנה באיסור מאומה. כן הדבר לגבי הנאה מאיכות האיסור מעבר למה שהותר בפיקוח נפש, לא יהא בזה איסור נוסף בלא שינוי בכמות האיסור.

ד: גם מה שחייבו (חולין קג:): את האוכל חצי זית והקיאו וחזרו ובלעו שהרי נהנה גרונו בכזית, אינו משום עצם ההנאה בכזית, אלא שדין אכילה הוא בבית הבליעה, ולכן התחדש שאף שבקיבתו אין כי אם חצי זית, מכל מקום האכילה הכפולה נתנה לזה דין כזית, אך על ההנאה אינו מתחייב ולא כלום.

(אור שמח מאכלות אסורות פי"ד הי"ד)

חולה באכילת איסור שהנאתו מרובה

א: בעמודי אור (סי' סד אות ג) כתב לצדד שחולה שיש בו סכנה והותרה לו אכילת איסור, אין לו לאכול בשר שמן אלא כחוש, ואם עבר ואכל בשר שיש לו בו הנאה יתירה על הצורך, יתכן אף שחייב מלקות. וראיתו מדברי אביי (שבועות יח.) המחייב את הפורש מן הנידה באבר חי משום שהיה לו לפרוש בהנאה מועטת ופירש בהנאה מרובה. מכאן שגם כשהמעשה הוא אותו מעשה, מכל מקום ההנאה הנוספת לאיסור מחייבת (ואף לדעת רבא החולק, י"ל שרק אינו מחייב אך ודאי שאסור).

ב: אך האמת, שרק במקום שאין האיסור תלוי בשיעור חייב על ההנאה, כי לא תלתה תורה איסורו בכמות המעשה אלא באיכותו, וככל שנהנה באיסור מעבר לאונסו, חשיב כעבר על איסור שלם מרצון. אבל באכילת איסור שנמדדת בשיעור כזית, אין לשינוי באיכות כל השפעה על השינוי בכמות, וכיון שכל הכזית נאכל בהיתר, אין כל שיעור להנאה לחייב מלקות. ואף איסור חצי שיעור אין מצד הגדלת ההנאה שהרי לא חזי להצטרופי עם הנאה נוספת, ומותר לאכול איסור שמן על אף שמחלתו אינה דורשת אלא אכילה רזה והנאה פורתא.

משך הלב

מעשי תורה ויראה

הייתי מעדיף להיקבר

רבי שמואל דוד (וואלקין) סיפר: כי פעם נפגשו רבי מאיר שמחה ורבי מנחם זמבה במקום מרפא ומרגוע. בזמן שהותו של רבי מנחם זמבה אצל רבי מאיר שמחה, נכנס אחד מגדולי גליציה והחל לדבר בלימוד עם רבי מאיר שמחה. דברי הפלפול שאמר אותו גדול לא נשאו חן בעיני רבי מאיר שמחה. אחר שיצא אותו גדול מביתו של רבי מאיר שמחה, פנה רבי מאיר שמחה לרבי מנחם זמבה ואמר לו: הלא אמרו חז"ל כי בשעת מתן תורה כפה הקב"ה את ההר כגיגית ואמר אם תקבלו מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רבי מאיר שמחה, דברי התורה שנשמעו כאן, אם הייתי צריך לקבלם בסיני, הייתי מעדיף להישאר ולהקבר תחת ההר, מאשר לקבל ד"ת כאלו.

(הגאון בחסד עמודי אש, ח"ב עמ' 78)

חכמת חכמיו

בינת המקראות

הקדמת המוחזקות

להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין אשר לא תאכל (ויקרא יא מז)

א: שינה הכתוב את סדר הדברים, בתחילה הקדים טומאה לטהרה, ובהמשך הקדים את המותרת לאסורה, מדוע.

ב: רב למד את הדין שספק נגעים טהור (סוטה סה:): מהפסוק האמור בהם (ויקרא יג נט) 'לטהרו או לטמאו', הקדים הכתוב את הטהרה לטומאה כי סתם דבר הוא טהור כל זמן שלא הוכחה טומאתו.

ג: פירש"י (מתו"כ) ש'בין הטמא ובין הטהור' מדבר על נשחטו חצי הסימנים או רובם, ו'בין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל' מדבר בסימני טריפה כשרה או פסולה.

ד: גם כאן הקדים הכתוב את הדבר הטבעי והפשוט לדבר הנוצר מתוך מקרה ללמדך דיני ספק. סתם בהמה אינה שחוטה ולכן הקדים הכתוב את הטמא לטהור כי בספק אם נשחטו רוב סימנים היא בחזקת אינה שחוטה ואסורה. מאידך סתם בהמה שנשחטה בחזקת היתר עומדת, ולכן הקדים הכתוב את החיה הנאכלת לאינה נאכלת, ללמדך שבספק טריפתה כשירה משום שהחזקה כמותרת לאכילה.

(משך חכמה ויקרא יא מז)